

SELENO IR ŠVINO ĮTAKA KRAUJO δ -AMINOLEVULINO RŪGŠTIES DEHIDRATAZĖS AKTYVUMUI *IN VITRO*Stanislovas Ryselis¹, Dalia Baranauskienė¹, Olegas Abdrachmanovas¹, Andrius Stepaniukas², Kęstutis Šerėnas²¹Kauno medicinos universiteto Biomedicininų tyrimų institutas, Eivenių g. 7, LT-50009 Kaunas;

tel. (8-37) 30 29 48

²Lietuvos veterinarijos akademija, Tilžės g. 18, LT-47181 Kaunas; tel. (8-37) 36 22 57

Santrauka. Darbe *in vitro* ištirtas selenido anijono (Se^{2-}), švino katijono (Pb^{2+}) ir jo ligandinio anijono – acetato (CH_3COO^-) poveikis fermento δ -aminolevulino rūgšties dehidratazės (δ -ALRD) aktyvumui žmonių ir gyvūnų kraujyje. Poveikis tirtas keturiais būdais: didinant Se^{2-} koncentraciją kraujyje natūraliai buvusios jame Pb^{2+} koncentracijos fone ir dirbtinai sudarius veiklią nekintamą Pb^{2+} koncentraciją bei didinant Pb^{2+} koncentraciją kraujyje, kai jame nėra Se^{2-} , ir dirbtinai sudarius veiklią pastovią Se^{2-} koncentraciją. Gautos nuoseklios daugiataškės priklausomybės parodė, kad δ -ALRD aktyvumas žmonių ir galvijų kraujyje veikiamas Se^{2-} kinta analogiškai. Se^{2-} jonų apsauginis poveikis esant didesnėms Pb^{2+} koncentracijoms žmonių kraujyje yra mažesnis, nei esant natūraliai Pb^{2+} koncentracijai. Mažas Se^{2-} kiekis nežymiai didina fermento aktyvumą ir pasiekiami maksimali jo vertė, o didelis – visiškai inaktyvuoja δ -ALRD. Mažas Pb^{2+} jonų kiekis staiga sumažina fermento aktyvumą (minimumas kreivėje), didesnis – nežymiai jį padidina (maksimumas kreivėje), o didelis Pb^{2+} jonų kiekis fermentą inhibuoja. Pb^{2+} jonų inhibicinis poveikis kraujo δ -ALRD aktyvumui, nustatytas pagal inhibicijos šuolio padėtį daugiataškėje priklausomybėje, yra žymiai mažesnis, kai kraujyje yra Se^{2-} priedo, negu tada, kai kraujyje Se^{2-} nėra. Nustatytas ir įvertintas nedidelis acetato anijono poveikis δ -ALRD aktyvumui šuns kraujyje.

Raktažodžiai: švinas, selenas, acetatas, kraujas, δ -aminolevulino rūgšties dehidratazė, aktyvumas.

INFLUENCE OF SELENIUM AND LEAD ON THE ACTIVITY OF δ -AMINOLEVULINIC ACID DEHYDRATASE *IN VITRO*

Summary. The influence of selenide anions (Se^{2-}), lead cations (Pb^{2+}) and the ligand anions – acetate (CH_3COO^-) on the activity of enzyme δ -aminolevulinic acid dehydratase (δ -ALAD) *in vitro* was investigated. The analysis was performed in human and animal blood in a several different ways: increasing the concentration of Se^{2-} additives on the base of background Pb^{2+} and added the fixed concentration of active Pb^{2+} additive, and increasing the concentration of Pb^{2+} , and in the absence or presence of fixed additive of the Se^{2-} ions. The obtained curves of the consecutive multi-dot dependences showed that the influence of Se^{2-} ions on the δ -ALAD activity in human and bovine blood is analogical. The protective influence of Se^{2-} ions in the presence of Pb^{2+} additives in human blood is lower than that only background Pb^{2+} concentrations. The diminutive concentrations of Se^{2-} ions slightly changed the δ -ALAD activity penetrating its maximum, while high concentrations inhibit the activity of enzyme. Therefore the diminutive Pb^{2+} concentrations steeply reduce the δ -ALAD activity penetrating its minimum, higher ones slightly change the enzyme activity penetrating the maximum, and high concentrations of lead ions inhibit the activity of enzyme. The inhibiting influence of Pb^{2+} ions on the blood δ -ALAD activity, have been assessed while evaluating the position of inhibition leap in the curve of the consecutive multi-dot dependences, in the presence of Se^{2-} ions is lower than that in case of the absence of Se^{2-} ions in blood. The estimated influence of acetate anions on the activity on δ -aminolevulinic acid dehydratase in dog's blood was moderate.

Keywords: lead, selenium, acetate, blood, δ -aminolevulinic acid dehydratase, activity.

Įvadas. Selenas yra būtinas mikroelementas, pasižymintis apsauginiu poveikiu esant apsinuodijimui sunkiaisiais metalais. Per mažas seleno kiekis maisto dietoje sukelia įvairių rūšių vėžį, o per didelis yra toksiškas įvairiems žinduoliams: galvijams, avims, kiaulėms, žiurkėms ir, žinoma, žmonėms (Navarro-Alarcon, Lopes-Martinez, 2000). Žinoma, kad švinas ir selenas veikia gyvųjų organizmų kraujodaros grandinę, kurioje kraujo hemo biosintezės pradžioje fermentas δ -aminolevulino rūgšties dehidratazė (δ -ALRD) katalizuoja dviejų δ -aminolevulino rūgšties (δ -ALR) molekulių kondensaciją į monopirollo porfobilinogeno heterociklą (Julio et al., 2003). δ -ALRD sudėtyje yra 28 sulfhidrilinės ($-\text{SH}$) grupės, todėl jos aktyvumas labai jautrus tiems cheminiams elementams, kurie stipriai sąveikauja su $-\text{SH}$

grupėmis. Du iš tokių elementų yra sunkusis metalas švinas (Pb) ir nemetalas selenas (Se). Pb jonai pakeičia aktyviojo cinko jonus, esančius fermento aktyviajame centre, ir inhibuoja δ -ALRD, o Se junginiai oksiduoja $-\text{SH}$ grupes. Sumažėjus δ -ALRD aktyvumui, slopinama hemo biosintezė, ir ląstelėse kaupiasi δ -aminolevulino rūgštis, kuri pasižymi kenksmingu prooksidaciniu poveikiu. Neorganiniai seleno junginiai (pvz., selenitai, turintys SiO_3^{2-} joną) $-\text{SH}$ grupių oksidacijoje organizme virsta RSSeSR tipo organiniais selenodisulfidais (organiniais selenidais) (Julio et al., 2003), todėl tyrimams parinktas kalio selenidas – K_2Se , kaip Se^{2-} jonų donoras, ir organinis švino acetatas – $\text{Pb}(\text{CH}_3\text{COO})_2$, kaip Pb^{2+} jonų donoras.

Medžiagos ir metodai. Bandymai atlikti *in vitro*.

Tyrimams buvo naudojamas ką tik paimtas kraujas ir į jį įpilta nedaug įvairios koncentracijos kalio selenido ir švino acetato tirpalų. Seleno ir švino priedų koncentracija kraujyje buvo analizuojama „Perkin-Elmer Zeeman / 3030“ elektrotermografine atominė absorbcine spektrofotometrine sistema G. Schlemmerio aprašytais metodais (Schlemmer, 1989). δ -ALRD aktyvumas buvo nustatomas klasikine spektrofotometrija A. Berlin ir K. H. Schaller aprašytu būdu (Berlin, Schaller, 1974).

Tyrimų duomenys ir jų aptarimas. Darbo tikslas buvo ištirti švino katijono, jo ligandinio anijono – acetato ir seleno anijono – selenido poveikį δ -ALRD aktyvumui kraujyje keturiais būdais: didinant Se^{2-} koncentraciją kraujyje, kuriame natūraliai buvo nedidelė Pb^{2+} koncentracija, pakartojant šį tyrimą dirbtinai sudarius pastovią didesnę, bet veiklią Pb^{2+} koncentraciją kraujyje ir didinant Pb^{2+} koncentraciją kraujyje, į kurią nebuvo įdėta Se^{2-} , ir pakartojant šį tyrimą dirbtinai sudarius pastovią didesnę, bet veiklią Se^{2-} koncentraciją. Tyrimais buvo siekiama gauti nuoseklias daugiataškes priklausomybes, rodančias, kaip kinta δ -ALRD aktyvumas pamažu didinant jonų koncentraciją. Kadangi atlikti tokius tyrimus gyvo organizmo sąlygomis (*in vivo*) neįmanoma, tyrimai *in vivo* pakeisti paprastesniais tyrimais *in vitro*. Siekta atlikti gautų priklausomybių analizę, pagrindiniais kriterijais laikant δ -ALRD aktyvumo ekstremumą (maksimumą, minimumą) bei aktyvumo kitimo (inhibicijos šuolio) postūmio priklausomybę nuo apsauginių arba toksiškųjų Se^{2-} koncentracijų poveikio natūralios ir dirbtinės kraujo taršos Pb^{2+} jonais fone. Taip pat siekta palyginti žmogaus ir gyvūnų kraujo tyrimus, įvedant naują konstantą – inhibicijos pusės šuolio koncentraciją ($I_{1/2}$), kuri nepriklauso nuo fermento aktyvumo dydžio, bet priklauso nuo kraujo ir inhibitoriaus prigimties.

Į dvi žmogaus kraujo bandinių grupes, kurių vienoje įprasta švino koncentracija buvo 0,09 $\mu\text{mol/l}$, o kitoje – švino koncentracija, įpilant vienodą švino acetato tirpalo kiekį, buvo padidinta iki 0,60 $\mu\text{mol/l}$, pridėta kalio selenido taip, kad selenido jonų koncentracija kraujyje didėtų nuo 0 iki 3066,01 $\mu\text{mol/l}$. Nustatant šiuose bandiniuose fermento aktyvumą pastebėta, kad, padidinus švino koncentraciją kraujyje nuo 0,09 $\mu\text{mol/l}$ iki 0,60 $\mu\text{mol/l}$, aktyvumas sumažėjo 7,41% (nuo 515,35 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 477,16 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$) (1 pav., 2 kreivė). Įdėti pradiniai maži Se^{2-} kiekiai (koncentracija nuo 0 iki 0,31 $\mu\text{mol/l}$) nežymiai atstatė δ -ALRD aktyvumą nuo 477,16 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 480,98 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ (0,80%). Toliau didinant Se^{2-} koncentraciją kraujyje nuo 0,31 $\mu\text{mol/l}$ iki 30,66 $\mu\text{mol/l}$, fermento aktyvumas tolygiai mažėjo nuo 480,98 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 459,89 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ (4,38%). Staiga δ -ALRD aktyvumas sumažėjo (20,64%) padidinus Se^{2-} koncentraciją iki 306,60 $\mu\text{mol/l}$ (aktyvumas 364,99 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$). Esant Se^{2-} koncentracijai 3066,01 $\mu\text{mol/l}$, fermentas praktiškai inhibuojamas. Jo aktyvumas buvo tik 55,82 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$, t. y. sumažėjo 84,71%. Apskaičiuota inhibicijos pusės šuolio Se^{2-} koncentracija buvo didelė – 1100 $\mu\text{mol/l}$. Tai rodė mažą apsauginį Se^{2-} aktyvumą esant papildomai taršai švino katijonais kraujyje.

Neįdėjus Pb^{2+} papildomai į žmogaus kraują, t. y. esant natūraliai jo koncentracijai kraujo bandiniuose 0,07 $\mu\text{mol/l}$, įdėtas mažas Se^{2-} kiekis (koncentracija iki 0,45 $\mu\text{mol/l}$) taip pat nežymiai padidino δ -ALRD aktyvumą – nuo 641,40 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 683,78 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ (6,60%) (1 pav., 3 kreivė). Toliau didinant Se^{2-} koncentraciją iki 22,59 $\mu\text{mol/l}$, pastebėtas δ -ALRD aktyvumo maksimumas (686,27 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$). Dar didesnė Se^{2-} koncentracija (nuo 22,59 $\mu\text{mol/l}$ iki 225,91 $\mu\text{mol/l}$) fermento aktyvumą sumažino nuo 686,27 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 470,21 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ (31,48%). Inhibicijos pusės šuolio Se^{2-} koncentracija buvo mažesnė (800 $\mu\text{mol/l}$). Tai rodė didesnę Se^{2-} apsauginį aktyvumą esant kraujyje nedidelei natūraliai Pb^{2+} koncentracijai.

Atliekant tokį pat bandymą su galvijo krauju (1 pav., 1 kreivė), kuriame buvo natūrali nedidelė 0,02 $\mu\text{mol/l}$ Pb^{2+} koncentracija, nustatyta, kad papildžius jį mažu Se^{2-} kiekiu, kaip ir žmogaus kraujyje, δ -ALRD aktyvumas padidėjo 11,94% (pradinis aktyvumas 51,75 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ nesant Se^{2-} padidėjo iki 57,93 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ pasiekus kraujyje 0,36 $\mu\text{mol/l}$ – 0,48 $\mu\text{mol/l}$ Se^{2-} koncentraciją). Didesnė Se^{2-} koncentracija – nuo 24,12 $\mu\text{mol/l}$ iki 80,40 $\mu\text{mol/l}$ – nežymiai mažino fermento aktyvumą nuo 54,16 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 52,06 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ (3,88%). δ -ALRD aktyvumas staiga ėmė mažėti esant didesnei nei 80,40 $\mu\text{mol/l}$ Se^{2-} jonų koncentracijai. Esant koncentracijai 402,03 $\mu\text{mol/l}$, aktyvumas sumažėjo iki 37,05 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ (28,83%). Fermento inhibicija įvyko, kai Se^{2-} jonų koncentracija kraujyje buvo 2412,16 $\mu\text{mol/l}$. Fermento aktyvumas sumažėjo 54,44% ir buvo 23,55 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$. Apskaičiuota inhibicijos pusės šuolio Se^{2-} koncentracija ($I_{1/2} = 300$ $\mu\text{mol/l}$) buvo mažesnė negu žmogaus kraujyje ($I_{1/2} = 800$ $\mu\text{mol/l}$).

Matyti, kad Se^{2-} įtaka δ -ALRD aktyvumui kraujyje natūralios ir dirbtinės Pb^{2+} taršos fone *in vitro* įvairi: maža seleno koncentracija (0,2 $\mu\text{mol/l}$ – 0,3 $\mu\text{mol/l}$) nežymiai atstato fermento aktyvumą (0,8–6,6%), didesnė (0,3 $\mu\text{mol/l}$ – 30,7 $\mu\text{mol/l}$) – tolygiai mažina (4,4–6,6%) δ -ALRD aktyvumą, o didelė (306,6 $\mu\text{mol/l}$ – 3066,0 $\mu\text{mol/l}$) pasižymi inhibicinėmis savybėmis – δ -ALRD aktyvumą sumažina 84,71%.

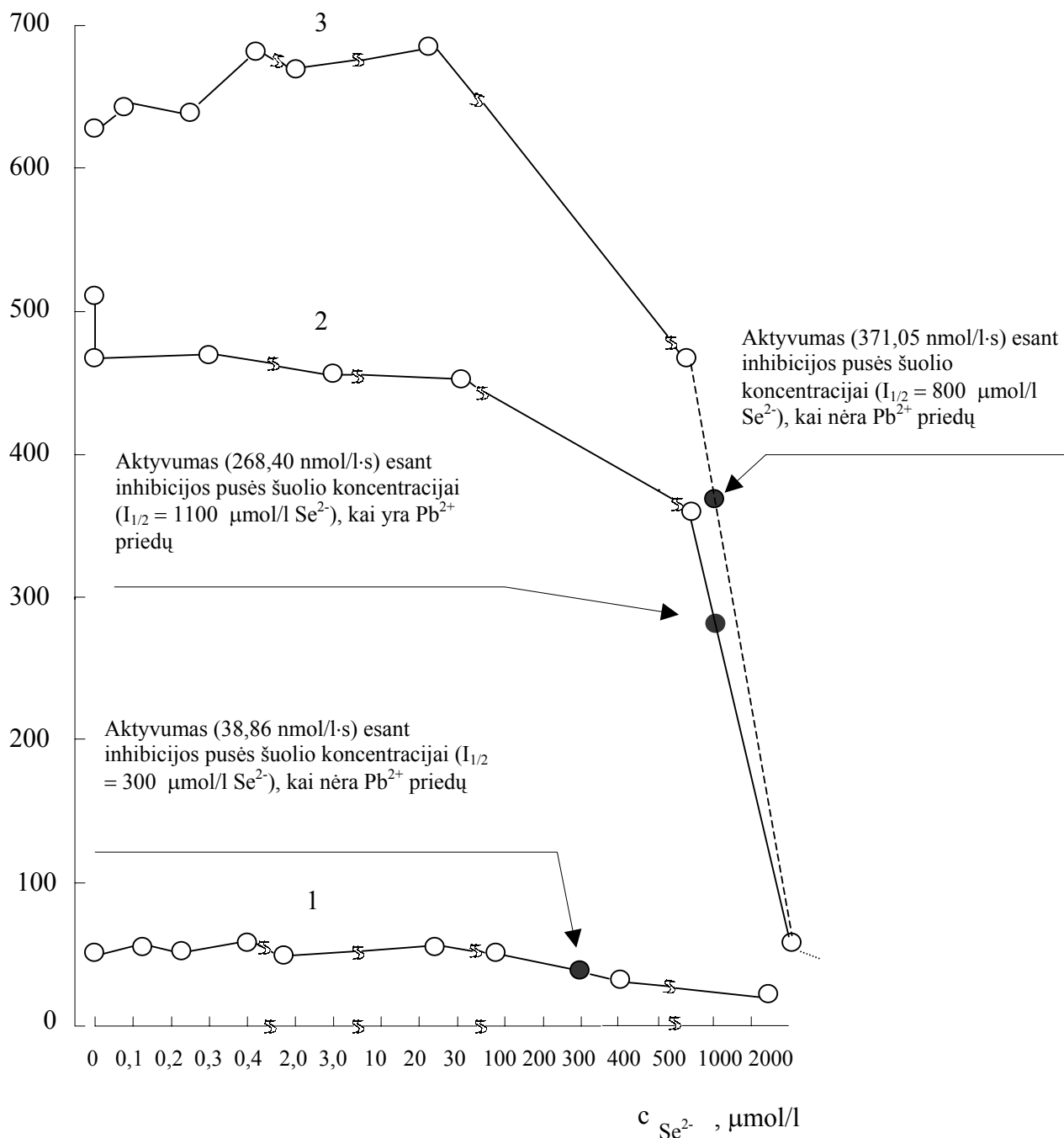
Šie trys bandymai *in vitro* parodė, kad Se^{2-} priedu veikiamas ir žmogaus, ir galvijų kraujo δ -ALRD aktyvumas kinta analogiškai.

Tiriant δ -ALRD aktyvumo kaitą veikiant Pb^{2+} , kai kraujyje nėra Se^{2-} (2 pav., 2 kreivė), į ką tik paimto galvijo kraujo, kuriame natūrali Pb^{2+} koncentracija buvo 0,28 $\mu\text{mol/l}$, o fermento aktyvumas 115,12 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$, bandinius didėjančia seka buvo dedamas nedidelis švino acetato kiekis, iki bendra Pb^{2+} koncentracija tapo 80,69 $\mu\text{mol/l}$. Pradinis nedidelis švino koncentracijos padidėjimas (iki 0,32 $\mu\text{mol/l}$) staiga sumažino fermento aktyvumą 8,16% (iki 102,78 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$). Toliau nuosekliai didinant švino koncentraciją nuo 0,32 $\mu\text{mol/l}$ iki 1,08 $\mu\text{mol/l}$, δ -ALRD aktyvumas nežymiai kito nuo 102,78 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$ iki 102,93 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$, pereidamas nedidelį maksimumą 105,92 $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$, atsiradusį esant Pb^{2+} koncentracijai 0,68 $\mu\text{mol/l}$. Staigus δ -ALRD aktyvumo

mažėjimas (inhibicijos šuolis) prasidėjo esant Pb^{2+} koncentracijai didesnei už $1,08 \mu\text{mol/l}$, ir fermentas tapo praktiškai neaktyvus (aktyvumas sumažėjo 98,2% ir liko tik $1,76 \text{ nmol/l}\cdot\text{s}$), kai Pb^{2+} koncentracija kraujyje $80,69$

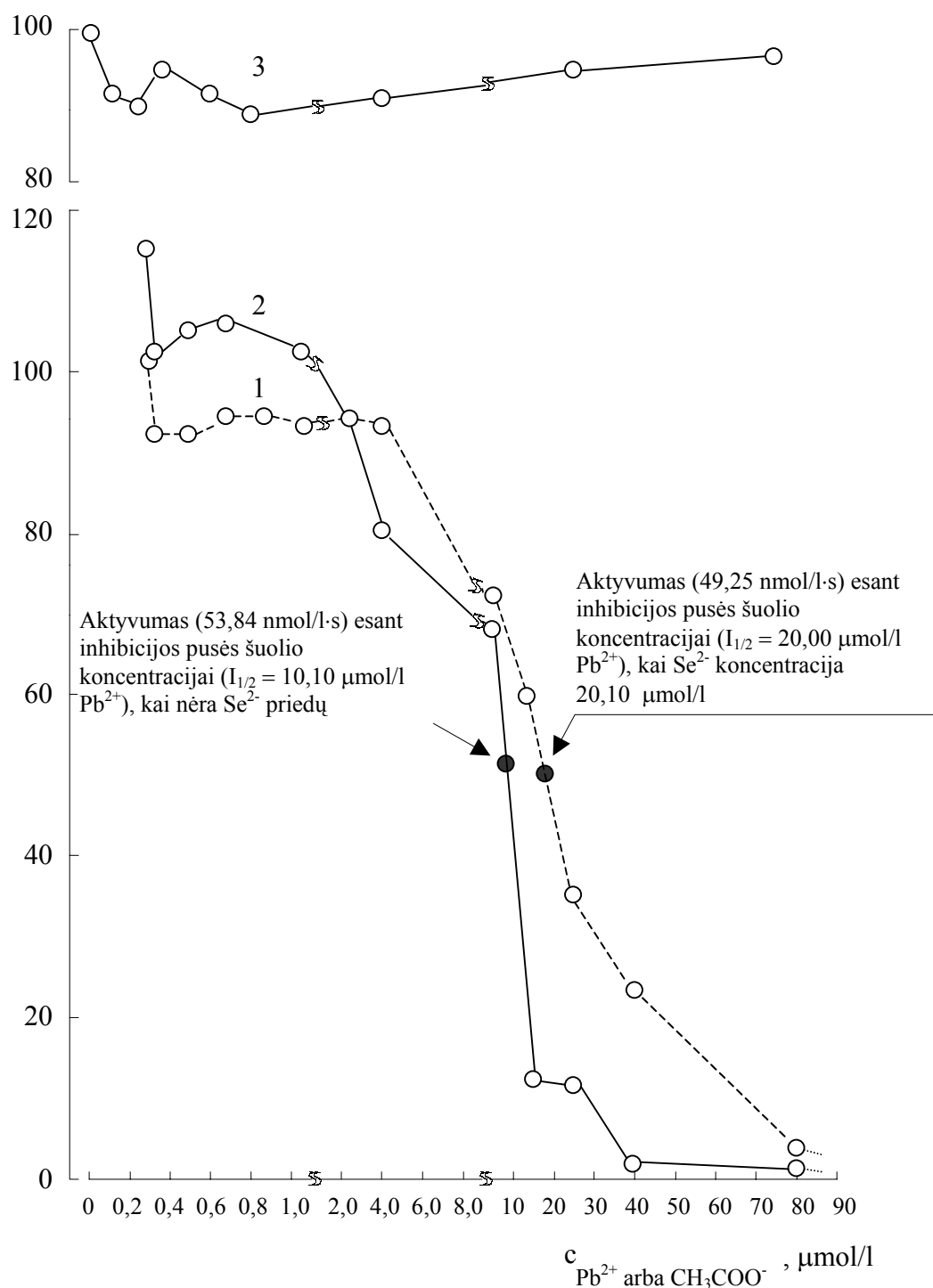
$\mu\text{mol/l}$. Apskaičiuota inhibicijos pusės šuolio Pb^{2+} koncentracija yra nedidelė ($I_{1/2} = 10,10 \mu\text{mol/l}$). Tai rodo didelį Pb^{2+} inhibicinį aktyvumą.

Kraujo δ -ALRD
aktyvumas, $\text{nmol/l}\cdot\text{s}$

1 pav. Se^{2-} įtaka δ -ALRD aktyvumui kraujyje *in vitro*: 1 – esant natūraliai Pb^{2+} koncentracijai $0,02 \mu\text{mol/l}$ galvio kraujyje; 2 – padidinus žmogaus kraujyje Pb^{2+} koncentraciją iki $0,60 \mu\text{mol/l}$; 3 – esant natūraliai Pb^{2+} koncentracijai $0,07 \mu\text{mol/l}$ kitame to paties žmogaus kraujo bandinyje

Kraujo δ -ALRD
aktyvumas, nmol/l·s

2 pav. Pb^{2+} priedų įtaka δ -ALRD aktyvumui galvijų kraujyje *in vitro*: 1 – pridėjus į kraują Se^{2-} iki 20,10 $\mu\text{mol/l}$; 2 – nesant Se^{2-} priedų to paties galvio kraujyje; 3 – CH_3COO^- įtaka δ -ALRD aktyvumui šuns kraujyje nesant Pb^{2+} ir Se^{2-} priedų

Tiriant kintantį δ -ALRD aktyvumą, veikiamą Pb^{2+} , kai kraujyje pastovi Se^{2-} koncentracija (2 pav., 1 kreivė), į ką tik paimto to paties galvio kraujo kitus bandinius buvo įdėta kalio selenido ir gauta juose nekintanti 20,10 $\mu\text{mol/l}$

Se^{2-} koncentracija. Tada į juos didėjančia seka pridėta toks pat, kaip ir ankstesniame bandyme, švino acetato kiekis iki bendros Pb^{2+} koncentracijos 80,96 $\mu\text{mol/l}$.

Gavus kraujyje pastovią Se^{2-} koncentraciją 20,10 $\mu\text{mol/l}$, įvyksta laukiamas pradinis δ -ALRD aktyvumo mažėjimas. Pradinis aktyvumas 115,12 nmol/l-s sumažėja iki 101,25 nmol/l-s (12,05%). Mažėjimas išlieka toliau kintant aktyvumui (2 pav. 1 kreivė išsidėsto žemiau negu 2 kreivė). Padidinus pradinę Pb^{2+} koncentraciją nuo 0,28 $\mu\text{mol/l}$ iki 0,32 $\mu\text{mol/l}$, analogiškai ankstesniam atvejui, fermento aktyvumas staiga sumažėja 9% (nuo 101,25 nmol/l-s iki 92,13 nmol/l-s). Toliau, nuosekliai didinant švino koncentraciją nuo 0,32 $\mu\text{mol/l}$ iki 4,30 $\mu\text{mol/l}$, fermento aktyvumas vėl nežymiai kinta nuo 92,13 nmol/l-s iki 93,06 nmol/l-s taip pat pereidamas nedidelį maksimumą 94,50 nmol/l-s esant Pb^{2+} koncentracijai 0,84 $\mu\text{mol/l}$. Inhibicijos šuolis prasideda esant žymiai didesnei Pb^{2+} koncentracijai kraujyje – nuo 4,30 $\mu\text{mol/l}$. Fermentas beveik visai inaktyvuojamas esant Pb^{2+} koncentracijai kraujyje 80,69 $\mu\text{mol/l}$. Aktyvumas sumažėja 96,05% ir lieka tik 3,68 nmol/l-s. Apskaičiuota inhibicijos pusės šuolio Pb^{2+} koncentracija ($I_{1/2} = 20,00 \mu\text{mol/l}$) buvo beveik du kartus didesnė negu $I_{1/2}$, kai Se^{2-} priedų kraujyje nebuvo (10,10 $\mu\text{mol/l}$). Tai rodo sumažėjusį Pb^{2+} jonų inhibicinį aktyvumą, kai kraujyje yra Se^{2-} , ir patvirtina, kad Se apsauginės savybės galima įvertinti ne tik *in vivo*, bet ir *in vitro* būdu.

Tirtose priklausomybėse prieš δ -ALRD inhibicijos šuolio pradžią nustatomas δ -ALRD aktyvumo pradinis mažėjimas (minimumas) gali būti daugiau acetato anijoninės kilmės, nes jis atsiranda tik įdėjus į kraują švino acetato (1 pav. 2 kreivė ir 2 pav. 1,2 kreivės) arba acetato anijono su natrio acetatu (2 pav., 3 kreivė). Minimumas nenustatomas, kai į kraują, kuriame yra tik natūralus švino kiekis, įleidžiami Se^{2-} jonai. Na^+ jonų poveikis δ -ALRD aktyvumui netirtas, nes natūrali jų koncentracija kraujyje yra labai didelė palyginti su įleidžiama, dėl to jos įtaka bus nykstamai maža. Tuo tarpu tolesnis nežymus δ -ALRD aktyvumo didėjimas (maksimumas), esantis visose priklausomybėse, gali rasti dėl bendrų kraujo savybių, pasireiškiančių *in vitro* sąlygomis, nes jis beveik nepriklauso nuo jonų prigimties. Tuo tarpu δ -ALRD inhibicijos šuolis buvo skirtingo pobūdžio ir akivaizdžiai priklausė nuo to, kokie jonai jį sukelia. Tai verčia manyti, kad jonų įtaką kraujo δ -ALRD aktyvumui geriau vertinti pagal inhibicijos šuolio padėtį (pusės šuolio koncentraciją $I_{1/2}$) daugiataškėje priklausomybėje, o ne vien tik pagal padidėjusį arba sumažėjusį fermento aktyvumą tam tikroje tos priklausomybės vietoje, kuri gali būti pasiekusi minimumą arba maksimumą, o galbūt ir inhibicijos šuolį. Be to, sunkiųjų metalų įtaka δ -ALRD aktyvumui kraujyje visada turi būti siejama su jų ligandinių anijonų ar kitokių cheminių medžiagų poveikiu *in vivo* ir *in vitro*.

Išvados.

1. δ -ALRD aktyvumas *in vitro* žmonių ir galvijų kraujyje, įleidus Se^{2-} jonų, daugiataškėje priklausomybėje kinta analogiškai.

2. Apsauginis Se^{2-} jonų poveikis δ -ALRD aktyvumui *in vitro*, esant žmogaus kraujyje didesnei Pb^{2+} koncentracijai, yra mažesnis, negu jame esant mažai natūraliai Pb^{2+} koncentracijai.

3. Se^{2-} jonų įtaka kraujo δ -ALRD aktyvumui natūralios ir dirbtinės pastovios Pb^{2+} taršos fone *in vitro* turi dvejopą pobūdį: maža Se^{2-} koncentracija nežymiai keičia fermento aktyvumą, pasiekiant maksimalią jo vertę, o didelė pasižymi inhibicinėmis savybėmis.

4. Pb^{2+} jonų įtaka kraujo δ -ALRD aktyvumui, nesant Se^{2-} ir esant pastoviai Se^{2-} koncentracijai *in vitro*, turi trejopą pobūdį: maža Pb^{2+} koncentracija staiga sumažina fermento aktyvumą (pereina minimumą), didesnė nežymiai keičia fermento aktyvumą (pereina maksimumą), o didelė – sukelia δ -ALRD inhibiciją.

5. Pb^{2+} jonų inhibicinis poveikis kraujo δ -ALRD aktyvumui, esant Se^{2-} priedui kraujyje *in vitro*, nustatytas pagal inhibicijos šuolio padėtį daugiataškėje priklausomybėje yra žymiai mažesnis, negu kraujyje be Se^{2-} .

6. Sunkiųjų metalų įtaka δ -ALRD aktyvumui kraujyje turi būti siejama su jų ligandinių anijonų ar kitokių cheminių medžiagų poveikiu *in vivo* ir *in vitro*.

Literatūra

1. Navarro-Alarcon M., Lopes-Martinez M. C. Essentiality of selenium in the human body: relationship with different diseases. *Sci Total Environ*. 2000. N. 249. P. 347.
2. Julio C. M., Skares M. Sc., Vanderlei Folmer M.Sc., Joao B.T. Influence of dietary selenium supplementation and exercise on thiol-containing enzymes in mice. *Toxicology Letters*. 2003. N. 139–1. P. 55–56.
3. Schlemmer G. Analyse von biologischem Material mit der Graphitrohrofen – AAS. In: *Instrumentalized Analytical Chemistry and Computer Technology*. Darmstadt: GIT VERLAG, 1989. P. 561–568.
4. Berlin A., Schaller K. H. European standardised method for the determination of delta-aminolevulinic acid dehydratase activity in blood. *Z. Klin. Chem. Biochem*. 1974, N. 12. P. 389–390.